

Т. С. Яровой

доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри національної безпеки,
менеджменту та публічного адміністрування
Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права
ЗВО «Міжнародний Науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»
ORCID ID: 0000-0002-7266-3829

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена дослідженню проблем застосування політичних та економічних санкцій як інструменту державної політики. У сучасних міжнародних відносинах санкції відіграють значну роль як механізм тиску на держави, які порушують міжнародне право або становлять загрозу безпеці. Автор звертає увагу на те, що санкції стають ефективним інструментом у контексті глобалізації, коли країни все більше взаємозалежні, а питання національної безпеки набувають особливого значення. Важливим є аналіз того, як санкції впливають не лише на міжнародну політику, а й на внутрішню стабільність держав.

Виокремлено головні аспекти застосування санкцій в Україні, що перебуває у процесі демократичних перетворень. Особлива увага приділяється тому, як санкції впливають на економіку держави, соціальну стабільність та політичну ситуацію. Санкції, як політичний і економічний інструмент, можуть мати значні наслідки для внутрішньої політики, викликаючи зміни в урядових стратегіях, а також впливаючи на розвиток демократичних процесів. Важливо також враховувати, що санкції можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на політичний розвиток країни.

Акцентовано увагу на необхідності адаптації санкційної політики до умов розвиненого громадянського суспільства. У статті наголошується, що в країнах, де громадяни активно залучені до політичного процесу, санкції повинні бути не лише інструментом досягнення зовнішньополітичних цілей, але й відповідати очікуванням громадянського суспільства. Це передбачає прозорість рішень, підзвітність влади та врахування інтересів громадян, оскільки у демократичних державах це може впливати на внутрішню соціальну стабільність та рівень підтримки уряду.

Окремої уваги заслуговує аналіз негативних наслідків санкцій для країн, що перебувають під тиском міжнародної спільноти. У статті підкреслюється, що санкції можуть сприяти посиленню авторитарних тенденцій в окремих державах, оскільки уряди таких країн можуть використовувати зовнішній тиск як привід для посилення контролю над суспільством. Це може призводити до зростання соціальної напруги, економічної дестабілізації та навіть політичних криз. У статті зазначається, що ефективність санкцій залежить від того, наскільки вони підтримуються міжнародним співтовариством, а також від того, як точно і обґрунтовано вони застосовуються до конкретної країни чи режиму.

Ключові слова: публічне управління; державна політика, міжнародні відносини, проблеми державної політики, державне управління, проблеми міжнародних відносин, санкції, політичні санкції, економічні санкції, ціннісні координати, професійний розвиток, система ціннісних координат, громадянське суспільство, трудові ресурси, формування громадянського суспільства, обмеження торгівлі, війна, розвиток санкцій.

Обґрунтування актуальності теми дослідження. Актуальність дослідження проблеми застосування політичних та економічних санк-

цій, обумовлена їх зростаючою роллю у сучасних міжнародних відносинах та їх впливом на внутрішньополітичну стабільність держав.

В умовах глобалізації та інтенсивної взаємодії між державами, санкції стали важливим механізмом регулювання міжнародних конфліктів, а також інструментом тиску на держави, що порушують міжнародне право, права людини або загрожують національній безпеці.

Становлення громадянського суспільства вимагає нових підходів до формування державної політики, зокрема у сфері застосування санкцій. У суспільстві, де громадяни активно беруть участь у політичних процесах і мають змогу впливати на прийняття рішень, санкції повинні не тільки відповідати національним інтересам, але й бути соціально легітимованими. Це створює нові виклики для урядів, оскільки необхідно враховувати як міжнародні зобов'язання, так і думку громадськості.

Дослідження даної проблематики є особливо важливим для країн, які знаходяться на етапі демократичних перетворень, таких як Україна, де питання застосування санкцій є частиною ширшої стратегії інтеграції в міжнародну спільноту та протидії зовнішнім загрозам. Важливим є також аналіз ефективності санкцій та їх впливу на внутрішньополітичну ситуацію, економічний розвиток та соціальну стабільність держав, що перебувають під санкційним тиском.

Зазначене й обумовлює актуальність теми, особливо - з огляду на посилення ролі санкцій у сучасному світі, необхідність забезпечення балансу між державними інтересами та правами громадян, а також пошуку ефективних механізмів їх застосування в умовах становлення громадянського суспільства.

Метою дослідження є аналіз проблем у галузі застосування санкцій, що включає дослідження ефективності санкцій у досягненні зовнішньополітичних цілей, їх впливу на внутрішньополітичну стабільність держав, економічні процеси та соціальні відносини.

Основний зміст дослідження. Санкції є інструментом державної політики, спрямованим на забезпечення національної безпеки, підтримання міжнародного правопорядку та досягнення зовнішньополітичних цілей держави. Вони можуть застосовуватися для обмеження або припинення економічних, політичних і соціальних зв'язків з певними країнами, організаціями або особами, що порушують міжнародні правила або становлять загрозу національним інтересам. Санкції можуть включати економічні обмеження, такі як ембарго, заморожування активів або торгові заборони, а також політичні

заходи, такі як дипломатичні ізоляції чи заборона на в'їзд окремих осіб. Вони є гнучким і динамічним інструментом, який дозволяє державам реагувати на різні загрози не використовуючи військовий потенціал, сприяючи досягненню бажаних результатів на міжнародній арені [1].

Санкції відіграють важливу роль як у формуванні міжнародних відносин, так і у внутрішній державній політиці. На міжнародній арені санкції виступають ефективним інструментом зовнішньої політики, дозволяючи державам впливати на поведінку інших країн без втручання збройних сил. Напрямок їх використання може бути як економічним, так і політичним чи дипломатичним. При цьому, найчастіше, санкції спрямовані на держави, які порушують міжнародні норми, права людини або загрожують безпеці інших країн. Вони стають важливим засобом тиску в міжнародних конфліктах, сприяють стримуванню агресії та підтриманню міжнародного правопорядку [2]. Крім того, важливо мати на увазі, що санкції сприяють формуванню глобальних коаліцій, адже держави, що мають спільні інтереси та цілі, часто об'єднуються для їх запровадження.

У внутрішній політиці санкції можуть мати значний вплив на економічний розвиток, політичну стабільність і соціальне становище держави, яка опиняється під санкційним тиском. Це може призводити до економічних труднощів, зокрема через обмеження доступу до міжнародних ринків, інвестицій та фінансових ресурсів. Водночас, санкції здатні посилювати політичний тиск на уряди, змушуючи їх коригувати свою внутрішню та зовнішню політику відповідно до міжнародних вимог. Однак, варто врахувати, що внутрішня реакція може бути неоднозначною: в одних випадках це призводить до демократичних реформ, в інших – до зростання авторитаризму та консолідації влади навколо правлячого режиму.

Специфіка застосування санкцій в умовах становлення громадянського суспільства обумовлена тим, що в демократичних державах, де громадяни активно залучені до прийняття політичних рішень, санкції повинні не лише відповідати зовнішньополітичним цілям, але й враховувати інтереси громадянського суспільства. У процесі демократизації, суспільство вимагає прозорості, підзвітності та ефективності державних рішень, у тому числі - і щодо санкційної політики. Вплив на економіку, соціальну стабільність та міжнародний імідж держави, викли-

кають значний інтерес з боку громадськості, яка очікує, що такі заходи будуть справедливими, пропорційними і спрямованими на досягнення конкретних результатів.

У сучасному світі дуже важливо, щоб державна політика відповідала принципам верховенства права, була підтримана суспільством і сприяла зміцненню демократичних інститутів. Це стає особливо актуальним в умовах глобалізації, коли держави стають більш взаємопов'язаними, а їхні внутрішні процеси – частиною міжнародного контексту. Адже санкції можуть впливати не лише на зовнішні відносини держави, але й на її внутрішню стабільність, економічний розвиток та політичні процеси. У суспільствах, що перебувають у процесі демократичних змін, ці виклики стають особливо гострими, оскільки невдало застосовані санкції можуть спричинити соціальне напруження, економічні труднощі або навіть політичні кризи [3]. Таким чином, проблема санкцій у контексті становлення громадянського суспільства потребує розробки ефективних механізмів їх застосування, які б відповідали як міжнародним зобов'язанням держави, так і очікуванням її громадян.

Метою застосування санкцій є досягнення кількох ключових цілей, які відповідають як інтересам окремих держав, так і міжнародної спільноти загалом. Першою ціллю є стримування агресії, що передбачає запобігання військовим або політичним діям, які можуть загрожувати міжнародній безпеці [4]. Санкції часто використовуються для того, щоб тиснути на країни-агресори або недемократичні режими, аби змусити їх змінити свою політику без прямого застосування сили. Друга ціль – економічний тиск, який застосовується для того, щоб послабити економічні ресурси країни, що є джерелом загроз або порушень, змушуючи її переглянути свою політику [5]. Такий підхід дозволяє впливати на країну шляхом обмеження доступу до міжнародних ринків, фінансових ресурсів, технологій та інвестицій.

Політичні санкції мають ряд особливостей, які визначають їх вплив на внутрішню політику держав, що опиняються під їхнім тиском. Однією з ключових особливостей є їхній цілеспрямований характер. Зазвичай вони накладаються на конкретних осіб, державні установи або політичні еліти, які відповідальні за порушення міжнародних норм, прав людини або ведення агресивної зовнішньої політики. В ідеалі це дозволяє сфокусувати тиск на тих, хто приймає

ключові рішення, не завдаючи значної шкоди звичайним громадянам.

Іншою особливістю санкцій є їхній символічний вплив. Вони часто служать знаком міжнародного осуду і чітким сигналом про неприйнятність певної політики або дій. Це обумовить спричинити ізоляцію держави на міжнародній арені, зменшити її дипломатичні можливості і підірвати її міжнародну репутацію.

Ефективність впливу політичних санкцій на внутрішню політику держави залежить від ряду факторів. Одним із головних є посилення політичної напруги в країні, що виступає каталізатором внутрішньополітичних змін, послаблюючи позиції правлячого режиму і стимулюючи опозиційні рухи [6]. В умовах економічного та дипломатичного тиску уряд ймовірно буде стикатися з протестами населення або внутрішньою опозицією, що посилює його нестабільність. Однак, це може мати й зворотний ефект – консолідацію влади навколо правлячої еліти. Уряд матиме змогу використовувати зовнішній тиск для мобілізації населення, змальовуючи санкції як спробу зовнішнього втручання у внутрішні справи. Це уможливить зміцнити авторитарні тенденції, посилити репресії проти опозиції та обмежити демократичні свободи.

Економічні санкції виступають ще одним важливим інструментом регулювання міжнародних відносин, який дозволяє державам впливати на поведінку інших країн без застосування військової сили. Вони полягають у застосуванні економічних обмежень, таких як торгові ембарго, заморожування активів, фінансові обмеження або обмеження доступу до технологій і ресурсів, з метою вплинути на політику держави-адресата [7]. Як і політичні, економічні санкції також накладаються на певних осіб, групи осіб, компанії, або їх бенефіціарів.

Зрештою, основна мета будь-яких санкцій – змусити країну змінити свою політику, що суперечить міжнародним нормам або загрожує безпеці інших держав, тому можуть бути накладені як на цілі держави, так і на конкретні компанії, установи або осіб, відповідальних за певні дії, такі як агресія, порушення прав людини чи підтримка тероризму [8]. І у даному контексті, економічні санкції мають кілька важливих особливостей. По-перше – дозволяють досягати довготривалого економічного тиску, оскільки обмеження на експорт або імпорт послаблять економіку країни-цілі, знизити її здатність підтримувати військові або політичні дії, а також

створити внутрішні соціальні й політичні виклики через економічні труднощі. Це змусить уряд шукати компроміси і змінювати свою політику [9]. По-друге, економічні санкції часто застосовуються як альтернатива військовим діям, оскільки дають можливість державам і міжнародним організаціям впливати на країну-агресора без ризику ескалації конфлікту. Економічний тиск дозволяє поступово створювати умови, за яких країна опиняється у вимушеній ізоляції або стикається з серйозними фінансовими та ресурсними обмеженнями.

Водночас, така політика може мати небажані побічні ефекти. Не виключено, що це завдасть шкоди не лише урядам або елітам, але й звичайним громадянам, що спричиняє економічні труднощі для населення та уможливить створення негативного ставлення до держав, які застосовують санкції. Крім того, країни, які опинилися під санкціями, ймовірно шукатимуть альтернативні економічні партнерства, що знижує ефективність санкцій.

Зазначене доводить, що санкції можуть як сприяти, так і перешкоджати розвитку громадянського суспільства, залежно від контексту їхнього застосування, цілей і внутрішньої ситуації в країні, на яку вони накладені. З одного боку, санкції сприяють громадянському суспільству, особливо коли вони спрямовані на авторитарні режими або політичні еліти, які порушують права людини чи придушують демократичні інститути. У таких випадках санкції створюють міжнародний тиск на уряд і сигналізують громадянам, що порушення прав не залишаються непоміченими на світовій арені [10]. Це, гіпотетично, мало би надихати громадські рухи та посилювати їхню діяльність, а також зміцнювати віру в те, що зміни можливі. Крім того, міжнародна підтримка у вигляді санкцій може посилити солідарність серед правозахисних організацій та опозиційних груп, демонструючи, що їхні зусилля мають міжнародну підтримку.

Водночас, санкції здатні мати і негативний вплив на розвиток громадянського суспільства. У деяких випадках економічні санкції, спрямовані на країну загалом, можуть призвести до погіршення умов життя для населення, що посилить соціальну напругу і може спричинити дестабілізацію фінансової системи чи економіки в цілому. Уряд має можливість використовувати цей тиск для зміцнення власної влади, пропагуючи ідею зовнішньої загрози і змальовуючи санкції, як втручання у внутрішні справи. Зазна-

чене, відповідно, може призвести до репресій проти громадянського суспільства та обмеження політичних свобод, коли влада намагається консолідувати підтримку і придушити будь-яку опозицію. Крім того, санкції здатні посилити економічні труднощі найвразливіших прошарків суспільства, що відволікає громадян від політичної активності та зосереджує їхні зусилля на вирішенні особистих економічних проблем.

Таким чином, санкції можуть як сприяти розвитку громадянського суспільства, підтримуючи демократичні рухи та правозахисників, так і перешкоджати йому, створюючи економічні труднощі та стимулюючи репресивні заходи з боку уряду. Ефективність санкцій у цьому контексті залежить від їхньої персоналізованості, повноти підтримки з боку міжнародної спільноти та продуманості стратегії їхнього застосування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Санкції є багатогранним інструментом державної політики, який активно використовується в умовах глобалізації та посилення взаємозалежності між країнами. Їх застосування охоплює широкий спектр механізмів – від економічних обмежень, таких як ембарго і заморожування активів, до політичних заходів, таких як дипломатична ізоляція або заборона на в'їзд певним особам. Даний інструмент дозволяє державам і міжнародним організаціям реагувати на порушення міжнародних норм, агресивну зовнішню політику чи грубі порушення прав людини.

Важливість санкцій особливо зростає в умовах становлення громадянського суспільства, коли громадяни активно беруть участь у політичних процесах і формуванні державної політики. В такому контексті санкції повинні не тільки відповідати зовнішньополітичним цілям, але й бути соціально легітимованими, щоб підтримувати довіру до влади та сприяти зміцненню демократичних інститутів. Якщо санкції сприймаються як інструмент тиску з боку міжнародної спільноти, вони можуть допомогти мобілізувати громадянське суспільство проти авторитарних режимів або сприяти правозахисним ініціативам.

Водночас, ефективність санкцій також залежить від їхньої координації з міжнародними партнерами та організаціями. Відсутність узгодженості в санкційній політиці може призвести до ослаблення впливу санкцій, коли окремі країни продовжують співпрацю з режимом, проти якого введено санкції. Така непослідов-

ність знижує ефективність санкційного режиму і може перешкоджати досягненню бажаних результатів.

Крім того, важливо враховувати, що санкції можуть мати і негативні наслідки. Вони здатні погіршити економічну ситуацію в країні, на яку спрямовані, що призводить до зростання соціальної напруги та економічних труднощів широких мас населення. Влада може використовувати це для зміцнення свого контролю, змальовуючи санкції, як зовнішню загрозу, і виправдовуючи репресивні заходи проти опозиції та громадянського суспільства. Це, своєю чергою, може звести нанівець позитивні зрушення, яких суб'єкти санкції прагнуть досягти. А деколи - навіть сформувати зворотній ефект.

Таким чином, санкції – це складний і потужний інструмент, що потребує ретельного планування, зважування можливих наслідків і чіткої стратегії їхнього застосування. Вони можуть сприяти як зовнішньополітичним цілям держави, так і розвитку громадянського суспільства, але лише за умови їхньої адекватної та збалансованої реалізації.

Список використаної літератури:

1. Просанкції: Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII (зі змінами). *Офіційний Веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>.
2. Седляр Ю. О. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика : монографія. Мико-

лаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 412 с.

3. Малишева Ю. В. Цілеспрямовані санкції та їх застосування Радою Безпеки ООН. Київ: *Інститут дер жави і права ім. В. М. Корецького*, 2016. 253 с.
4. Капітоненко, М., 2018. Антиросійські санкції: інструмент впливу чи демонстрація безсилля? *Міжнародний центр перспективних досліджень*. URL : http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_sankcii_a5_ukr_6_.pdf.
5. Панченко В. Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів. В.Г. Панченко. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 1. С. 10-16
6. Бугайчук К. Л. Нормативно-правові аспекти вдосконалення санкційної політики України. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 29-38.
7. Качурінер В. Л. Міжнародне право та економічні санкції: концептуальні засади. *Ампаро*. 2023. № 2. С. 104-109
8. Rathbone M., Jeydel P., Lentz A. Sanctions, Sanctions Everywhere: Forging a Path through Complex Transnational Sanctions Laws. *Georgetown Journal of International Law*. 2013. Vol. 44. No. 3. P. 1055-1126.
9. Кулицький С. Політично вмотивовані економічні санкції як нова складова розвитку сучасної глобальної економіки. *Україна: події, факти, коментарі: електронний ресурс*. 2017. № 17. С. 51-63.
10. Гордєєва Т. Ф. Міжнародні торговельні суперечки у сучасній регулятивній парадигмі. *Міжнародна економічна політика*. 2013. № 2 (19). С. 101-125

Yarovi T. S. Problems of applying political and economic sanctions as an instrument of state policy in the context of the formation of civil society

The article is devoted to the study of the problems of applying political and economic sanctions as an instrument of state policy. In modern international relations, sanctions play a significant role as a mechanism of pressure on states that violate international law or pose a security threat. The author draws attention to the fact that sanctions are becoming an effective tool in the context of globalization, when countries are increasingly interdependent and national security issues are of particular importance. It is important to analyze how sanctions affect not only international politics, but also the internal stability of states.

The article highlights the main aspects of the application of sanctions in Ukraine, which is in the process of democratic transformation. Particular attention is paid to the impact of sanctions on the state's economy, social stability and political situation. Sanctions, as a political and economic tool, can have significant consequences for domestic politics, causing changes in government strategies, as well as affecting the development of democratic processes. It is also important to take into account that sanctions can have both positive and negative effects on the political development of a country.

The author emphasizes the need to adapt the sanctions policy to the conditions of a developed civil society. The article emphasizes that in countries where citizens are actively involved in the political process, sanctions should not only be a tool for achieving foreign policy goals, but also meet the expectations of civil society. This implies transparency of decisions, accountability of the authorities and consideration of citizens' interests, as in democratic states this can affect internal social stability and the level of support for the government.

Special attention should be paid to the analysis of the negative effects of sanctions on countries under pressure from the international community. The article emphasizes that sanctions can contribute to the strengthening of authoritarian tendencies in certain states, as governments of such countries can use external pressure as an excuse to tighten control over society. This can lead to increased social tension, economic destabilization, and even political crises. The article notes that the effectiveness of sanctions depends on the extent to which they are supported by the international community, as well as on how accurately and reasonably they are applied to a particular country or regime.

Key words: *public administration; state policy, international relations, problems of state policy, problems of international relations, sanctions, political sanctions, economic sanctions, value coordinates, system of value coordinates, civil society, formation of civil society, trade restrictions, war, development of sanctions.*